

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

«ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΨΑΡΙ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ»

Εκδήλωση του Πολιτιστικού Συλλόγου των Απανταχού Ψαριωτών

Κιάτο, 23 Ιουνίου 2012

Σημειώσεις εισήγησης Έλσας Σταματοπούλου

Αιδεσιμολογιότατε Πάτερ Νικόλαε

Αξιότιμε Αντιπεριφερειάρχη Πελοποννήσου

Αξιότιμε Δήμαρχε Σικυωνίων,

Αξιότιμοι Περιφερειακοί και Δημοτικοί Σύμβουλοι

Αξιότιμε Πρόεδρε της Τοπικής Κοινότητας Ψαρίου,

Αξιότιμε Πρόεδρε του Πολιτιστικού Συλλόγου των Απανταχού Ψαριωτών,

Αξιότιμοι εκπρόσωποι των Τοπικών Κοινοτήτων της περιοχής μας,

Αξιότιμοι συμπολίτες,

Αγαπητοί συγχωριανοί μου από το Ψάρι,

Φίλοι και φίλες,

Θα ήθελα να συγχαρώ τους διοργανωτές της εκδήλωσης αυτής, τον Πολιτιστικό Σύλλογο των Απανταχού Ψαριωτών, τον Σύλλογο Κιάτου «Μυκώνη» και τον Δήμο Σικυωνίων, που μας φέρνουν όλους μαζί εδώ, σε μιά τόσο συγκυριακή εποχή, να τιμήσουμε τον Άγιο Νικόλαο από το Ψάρι, και να αναλογιστούμε τα μηνύματα που απαυγάζει η ζωή του για εμάς, σαν άτομα και σαν τοπικές κοινωνίες.

Θα ήθελα όμως να συγχαρώ πάνω απ'όλα όσους συνέλαβαν την ιδέα και συνέβαλαν στην δημοσίευση του βιβλίου αυτού στην αρχή της χρονιάς, γιατί, όπως έλεγε ο Αριστοτέλης «ό,τι δεν μνημονεύεται και δεν γιορτάζεται πεθαίνει». Και οι συμπολίτες μας αυτοί έχουν κάνει τα πάντα ώστε ο Άγιος και να μνημονεύεται και να γιορτάζεται. Σε αυτό θα συντείνει ενεργά και η ανακήρυξη της γιορτής του Αγίου στις 14 Φεβρουαρίου σαν επίσημη αργία σε όλο τον Δήμο.

Αισθάνομαι ότι εκφράζω το αίσθημα όλων μας λέγοντας ότι η εκδήλωση αυτή για το βιβλίο για το Αγ. Νικόλαο μας φέρνει όλους μαζί σαν μιά μεγάλη οικογένεια απ' όπου και να ερχόμαστε, απ' τα όμορφα ορεινά χωριά του Δήμου μας, μέχρι την κρυστάλλινη θάλασσα του Κιάτου, και την μάννα ιστορίας, μόχθων και πολιτισμού, την Κόρινθο .

Ομολογώ ότι στέκομαι μπροστά σας με πολλή ταπεινότητα για την τιμή που μου έκαναν οι συγχωριανοί μου από το Ψάρι να μου ζητήσουν να προσφωνήσω την εκδήλωση αυτή. Είναι μεγάλη μου τιμή γιατί θεολογικές γνώσεις δεν κατέχω κι εγώ δεν γεννήθηκα στο Ψάρι, αλλά στην Αθήνα κι έχω ζήσει χρόνια στο εξωτερικό. Ο πατέρας μου ο Σπύρος ο Σταματόπουλος ήταν γέννημα θρέμμα του χωριού μας και το λάτρευε. Με έναν μυστήριο τρόπο κατάφερε πριν φύγει απ' τη ζωή όταν ήμουν εννιά χρονών να με γαλουχήσει με τον θαυμασμό και την αγάπη του χωριού μας και να με εμπνεύσει να γυρίσω και να ξαναενταχτώ εκεί μετά από ένα ταξίδι ζωής. Ήξερα πάντα μέσα μου πως το Ψάρι με περίμενε. Γι' αυτό δεν σας κρύβω την συγκίνησή μου σήμερα που μοιράζομαι μαζί σας μερικές σκέψεις.

Βλέπω την έκδοση του βιβλίου αυτού σαν ένα τιμητικό αφιέρωμα στην προφορική μας παράδοση και στο αγγάλιασμα του Αγίου Νικολάου από την αρχική εστία καταγωγής του, το Ψάρι.

Θα ήθελα να καταθέσω λοιπόν αρχίζοντας μιά προσωπική μαρτυρία που με ιδιαίτερον τρόπο συνδέει τον μικρόκοσμο της δικής μου οικογένειας με το νήμα της ανακάλυψης της ιστορίας του Αγίου. Από μικρό παιδί άκουγα πάντα να μιλούν οι μεγάλοι γύρω μου για τον Άγ. Νικόλαο, με έναν τρόπο που ήταν ανάμεσα στην μαγεία της αποκάλυψης ενός μυστικού και του ονείρου λαμπρών πραγμάτων που έρχονται. Μεγαλώνοντας έμαθα ότι ο αδελφός του παππού μου, ο συγχωρεμένος ο Κώστας ο Σταματόπουλος, ο δικηγόρος, ένας άλλος Ψαριώτης που κι αυτός λάτρευε το χωριό, είχε συνεργαστεί με τους Αρχιμανδρίτες Ψαριούς συγγενείς μας, τον πατέρα Φώτιο και τον πατέρα Ανάργυρο Σταματόπουλο που είχαν μάθει και είχαν αρχίσει να διαδίδουν την ιστορία του Αγίου. Από την δεκαετία του 1940 μάλιστα, μετά τον πόλεμο, ο παππούλης μου ο Κώστας ο Σταματόπουλος, ένας άνθρωπος με όραμα και ζέση, συνιδρυτής της Αδελφότητας Ψαριωτών, είχε εκφράσει τον διακαή πόθο να χτιστεί εκκλησία για τον Άγιο Νικόλαο στο Ψάρι και έκανε πολλά για να γίνει αυτό εφικτό.

[Ας πω επίσης ότι είναι ιδιαίτερη χαρά για μένα να βρίσκομαι σε μιά συνάντηση, όπου όχι μόνο προφέρεται το επώνυμό μου σωστά, χωρίς να προκαλεί γλωσσοδέτη, αλλά και βρίσκονται στην ίδια αίθουσα τουλάχιστον τρία άτομα με το ίδιο επώνυμο...].

Φίλες και φίλοι,

Σήμερα θα ήθελα λοιπόν να κάνω μερικές παρατηρήσεις με την ευκαιρία της έκδοσης του βιβλίου με τον βίο και την Ακολουθία του Αγίου Νικολάου που, αν και αναφέρονται, όπως είναι φυσικό, πιά πολύ στο Ψάρι, τον τόπο καταγωγής του Αγίου Νικολάου, είναι όμως σχετικές για πολλές τοπικές κοινωνίες.

Τί σημαίνει η έκδοση του βιβλίου αυτού; Τί σημαίνει το θερμό καλοσόρισμα και η ενσωμάτωση του Αγίου Νικολάου στην ιστορία του χωριού μας και της περιοχής μας;

Θα ήθελα να αναφερθώ εδώ σε κάποιο βάθος στην σχέση που ύφανε το χωριό με τον Άγιο του. Όπως ξέρουμε, η ύπαρξη του Αγίου δεν ήταν πάντα γνωστή στην σύγχρονη εποχή και βέβαια δεν ήταν γνωστή ούτε στους κατοίκους του Ψαριού. Αν και ο Άγιος έζησε και μαρτύρησε τον 16^ο αιώνα, μόλις το 1928 αποκαλύφθηκε η ιστορία του με την ανεύρεση στο Ιερό Βήμα της ερημωμένης Μονής Αγίας Τριάδας της Σιάμου, στην Πίνδο, του εγκωμιαστικού λόγου και της Ακολουθίας του Αγίου που έγραψε ο Θεολόγος Δαμασκηνός ο Στουδίτης, μετά το μαρτύριο του Αγίου το 1554.

Η αφάνεια αυτής της ιστορίας σίγουρα δεν είναι κάτι το σπάνιο. Οι ιστορίες χάνονται, παραποιούνται, ενίοτε θάβονται, κρύβονται, κατασκευάζονται και ανασκευάζονται... Πολλές φορές, ίσως τις περισσότερες, οι κρατούντες κυρρήσουν την ιστορία που εκείνοι ορίζουν ως επίσημη κι όπου πολλά επιλεκτικά ανασκευάζονται η αποσιωπούνται κι επιβάλλονται σαν επιστημονική γνώση. Κι έτσι αλλοτριώνουν τους ανθρώπους σαν άτομα και αποξενώνουν την κοινή συνείδηση μιάς ομάδας, ενός λαού από το ίδιο του το παρελθόν. Και πώς μπορούν οι άνθρωποι να προχωρήσουν στο μέλλον όταν αγνοούν το παρελθόν;

Αυτό λοιπόν ώθησε πολλούς στοχαστές, παλιούς και σύγχρονους, να μιλήσουν για την τεράστια σημασία που έχει για τους λαούς, για τις κοινωνίες, το να ξαναανακαλύπτουν, να επικοινωνούν και να παίρνουν στα χέρια τους την ιστορία τους. Θεωρούν μάλιστα ότι η συνειδητοποίηση από μια κοινότητα της ιστορίας της είναι το απαραίτητο βήμα για να συνειδητοποιήσει η κοινότητα τη δύναμή της και να χειραφετηθεί, προτάσσοντας το δικό της όραμα και αξίες με αυτοπεποίθηση.

Οι Αρχαίοι Έλληνες ήταν οι πρώτοι που όρισαν την ουσία της κριτικής συνείδησης καθώς οι φιλόσοφοι ενθάρρυναν τους μαθητές τους να αναπτύξουν την ικανότητα να παίρνουν απόσταση από ανθρώπους και φύση και να τους δουν σαν αντικείμενα σκέψης και κριτικής ώστε να ψάξουν το νόημα και τη σημασία τους

Τί είναι λοιπόν κριτική συνείδηση; Είναι ένα κοινωνικοπολιτικό μορφωτικό εργαλείο που κάνει τους ανθρώπους να εξετάζουν κριτικά την ιστορική και κοινωνική τους κατάσταση, δηλαδή να «διαβάζουν τον κόσμο». Ο σκοπός της κριτικής συνείδησης είναι οι άνθρωποι να ενεργούν σαν υποκείμενα στην δημιουργία μιας δημοκρατικής κοινωνίας¹.

Σε τέτοιες προσπάθειες ανασυγκρότησης τοπικών κοινωνιών μέσω της συνειδητοποίησης της ιστορίας τους συμβάλλει θετικά, ίσως και καταλυτικά, η προφορική παράδοση ή, για να είμαι πιο σαφής, η καταγραφή και διάδοση της προφορικής παράδοσης, όπως εν μέρει συμβαίνει με αυτό το βιβλίο που είναι μια πρωτοβουλία «από κάτω», όπως θα λέγαμε.

Σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν βλέπουμε να ξετυλίγεται σταδιακά ανά τις δεκαετίες το «ιστορικό καλωσόρισμα», όπως θα μπορούσαμε να το αποκαλέσουμε, της ύπαρξης και της πνευματικής εμβέλειας του Αγίου από την τοπική κοινότητα του Ψαριού, αλλά κι από το Πανελλήνιο.

¹ Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Paulo_Freire. Ο Πάολο Φρέϊρε, Βραζιλιανός παιδαγωγός και συγγραφέας του 20^{ου} αιώνα. Ο Φρέϊρε αναπτύσσει τις σκέψεις αυτές στα βιβλία του *Η Παιδαγωγική των Καταπιεσμένων* και *Μόρφωση για Κριτική Συνείδηση*.

Το χωριό «ανακαλύπτει» τον συγχωριανό του Άγιο. Πότε ακριβώς η γνώση της ύπαρξης του Αγίου έφτασε το Ψάρι, δεν γνωρίζουμε. Είναι κι αυτό μιά πληροφορία που είναι κομμάτι της προφορικής παράδοσης του χωριού μας που απομένει να ανακαλύψουμε.

Πώς ξεδιπλώνεται λοιπόν αυτό το νήμα της ιστορίας του Αγίου και πως υφαίνεται στους σύγχρονους καιρούς με τη μικρή κοινωνία της γής που τον ανέθρεψε, με την πνευματικότητά της και με την αίσθηση της δικής της ιστορίας; Ποιά χαρακτηριστικά της ζωής του Αγίου θα μπορούσαμε να διακρίνουμε πως έχουν σχέση με την μεταπολεμική ιστορία του Ψαριού, παρόλη την πάροδο των αιώνων; Πώς πορεύονται μαζί δηλαδή αυτές οι δύο ιστορίες—του Αγίου που έζησε, μετανάστευσε και μαρτύρησε τον 16 ο αιώνα-- και του χωριού που την εποχή που μάθαινε για το Άγιο του έζησε το δικό του δράμα, αγωνίστηκε, επέζησε, μετανάστευσε, έχτισε και πρόκοψε τον 20^ο και τον τωρινό αιώνα;

Ας χρησιμοποιήσουμε τους συνειρμούς της διόρασης, της πνευματικότητας και της ποιήσης για να ζωντανέψουμε γιά λίγο τους ανθρώπους που έδρασαν 80 χρόνια πριν...

Το νέο της ανακάλυψης του Αγίου , μέσα από τα γραπτά που φυλάσσονταν στη μονή εκείνη της Πίνδου που είχε κλείσει, ταξίδεψε κι έφτασε στο Ψάρι σιγά-σιγά . Όπως μαθαίνουμε από την προφορική μας παράδοση, ο πρώτος Ψαριώτης που έμαθε για την ύπαρξη του Αγίου ήταν ο τότε θεολόγος και μετέπειτα αρχιμανδρίτης Φώτιος Σταματόπουλος. Τον ειδοποίησε τον Φώτιο το 1930 ο Μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος Ιεζεκιήλ που δυό χρόνια πριν είχε βρει τα σχετικά γραπτά στο μοναστήρι της Πίνδου.

Δεν ξέρουμε ακριβώς πώς και πότε ο πατήρ Φώτιος μοιράστηκε το νέο με τους συγχωριανούς του, πώς άρχισε να κυκλοφορεί η πληροφορία από στόμα σε στόμα και να συζητιέται στα σπιτικά, στα μποστάνια και στις εκκλησίες, κι ακόμα σπουδαιότερο, πώς άρχισε να ακούγεται στις ψυχές των ανθρώπων του χωριού ο ψίθυρος της φωνής του Αγίου. Απομένουν πολλά ακόμα να μάθουμε ανιχνεύοντας την προφορική μας παράδοση κυρίως με τους γέροντες και τις γερόντισσές μας. Αυτό που ξέρουμε όμως είναι ότι αμέσως μετά τον πόλεμο άρχισε να οραματίζεται το χωριό να χτίσει εκκλησία αφιερωμένη στον Άγιο.

Το όραμα αυτό άρχισε να αχνοφαίνεται λίγο ως πολύ την επαύριο του ολοκαυτώματος του χωριού μας από τους Ναζί το 1944. Είναι μιά εποχή που με καμμένο τον υλικό, απτό, πολιτισμό της, αλλά πάντα ζωντανό τον άυλο, μή-απτό, πολιτισμό της, η μικρή κοινωνία του Ψαριού αγωνίζεται να επιβιώσει με νύχια και με δόντια. Έχοντας χάσει τα σπίτια τους οι άνθρωποι μένουν σε σπηλιές, σε παραπήγματα με τσίγγους, η φιλοξενούνται και μοιράζονται το λίγο ψωμί με συγγενείς από τα γύρω χωριά. Η στέρηση κρατά χρόνια. Ακόμα και τον Σεπτέμβριο του 1951 η νιόφερτη τότε δασκάλα Κατίνα Αλεξοπούλου θυμάται ότι την πρώτη μέρα στο σχολείο του Ψαριού την υποδέχτηκαν 179 παιδάκια, όλα ξυπόλυτα...

Αμέσως λοιπόν, καθώς οι άνθρωποι ανασυντάσσονται από τις στάχτες τους στο Ψάρι διεκδικούν την ιστορία τους, χρειάζονται την ιστορία τους, χρειάζονται ένα στήριγμα, ένα πέρασμα, τον «Βόσπορο του βίου μας», όπως λέει το βιβλίο . Ο Άγιος δεν είναι κάτι μακρυνό γι' αυτούς τους ανθρώπους. Είναι κάτι δικό, βγαλμένο από τα σπλάχνα των βουνών τους και της τοπικής κοινωνίας. Και η τοπική κοινωνία ξαναπιάνει το νήμα που την συνδέει με ένα απ'τα παιδιά της μέσα απ'τον λαβύρινθο τεσσάρων αιώνων. Με πολλούς τρόπους προσπαθεί η κοινότητα να αγγίξει και να ξανααγγαλιάσει τον ορφανεμένο 12-χρονο Νικόλαο, να καλωσορίσει, σαν αιώνια μάννα απ'τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη, τον ξενιτεμένο

της γυιό, φτιάχνοντας την εκκλησία—σπίτι του Αγίου Νικολάου στο χωριό μας. Κι ακόμα προσπαθεί η κοινότητα τρυφερά να παρηγορήσει το τέκνο της για τα όσα μαρτύρια πέρασε, και να του πει «σε πονάω παιδί μου και σέυχαριστώ που στάθηκες ηρωικός και ακέραιος στις αρχές που σου δωσα». Το 1992 σύσσωμο το χωριό προυπάντησε γονατιστό την Ιερά Κάρα του συγχωριανού του Αγίου, στο διάσελο του χωριού, από κει που είχε φύγει το 12-χρονο αγόρι. «Το βουβό κλάμα των κατοίκων, η κατάνυξη, οι καμπάνες όλων των εκκλησιών του χωριού που χτυπούσαν χαρμόσυνα, η ολονύκτια ακολουθία στο Ναό του Αγίου Νικολάου, είναι κάτι που δεν ξεχνιέται ποτέ» γράφει το βιβλίο.

Να λοιπόν ποιές είναι οι παράλληλες «ζωές», θα μπορούσαμε να πούμε, του Αγίου και της κοινότητας που τον γέννησε:

Απ'τη μιά, έχουμε τον Νικόλαο παιδί που ορφανεύει—απ'την άλλη, βλέπουμε το χωριό που καίγεται.

Απ'τη μιά, βλέπουμε το παιδί που αφήνει πίσω το χωριό του, που μεταναστεύει, στα 12 του να βρει την τύχη του—απ'την άλλη, οι Ψαράιοι που αφήνουν το χωριό τους για τις πόλεις της μεταπολεμικής Ελλάδας, κυρίως για την Αθήνα να ζητήσουν την τύχη τους.

Απ'τη μιά, είναι ο Νικόλαος που φεύγει πολύ μακριά στην αχανή Οθωμανική Αυτοκρατορία και που τελικά θα γίνει ένα περίοπτο μέλος στην κοινωνία της μακρυνής γης--απ'την άλλη, οι Ψαράιοι που, για δεκαετίες μεταναστεύουν και προκόβουν στην άλλη άκρη του κόσμου, στη μακρυνή Αυστραλία, στον Καναδά και στην Αμερική.

Απ'τη μιά, ο Άγιος Νικόλαος που επαναπατριζεται θα λέγαμε με το κτίσιμο της όμορφης εκκλησίας του στο χωριό—απ'την άλλη, οι ξενιτεμένοι Ψαράιοι στις πόλεις και στο εξωτερικό που γυρνάνε στο χωριό νιώθοντας πάντα μέλη αυτής της ορεινής οικογένειας των προπατόρων τους.

Αυτές οι παράλληλες ιστορίες, όπως θα μπορούσαμε να τις αποκαλέσουμε, δίνουν έναυσμα στην οργανική, βαθειά και πολιτισμική ενσωμάτωση του Αγίου με την κοινότητα καταγωγής του, με την πνευματικότητα της κοινότητάς, με την κοινωνική, πολιτική και οικονομική της ιστορία .

Ιστορίες παράλληλες λοιπόν της κοινότητας και του Αγίου. Η κοινότητα διηγείται την ιστορία της, την υφαίνει , την κάνει δικιά της, τιμά την ιστορία της, βιώνει την πνευματικότητά της, τιμά τον Άγιο, επικοινωνεί τον βίο του, όπως με αυτό το βιβλίο, και βέβαια ανοίγει την πόρτα του ναού του Αγίου-κυριολεκτικά και μεταφορικά- σε όλους μας.

Αγαπητοί φίλοι,

Η δεύτερη και τελευταία ενότητα σκέψεων που θα ήθελα να μοιραστώ μαζί σας έχει να κάνει με το ερώτημα, ποιά από τα χαρακτηριστικά της ζωής του Αγίου Νικολάου είναι πιά επίκαιρα στις συγκυρίες της σημερινής μας σύνθετης πραγματικότητας και στα οράματα του μέλλοντός μας.

Πιστεύω ότι πολλά μπορούμε να διδαχτούμε και να εμπνευστούμε σήμερα από τη ζωή του Αγίου Νικολάου από το Ψάρι και γι'αυτό δεν θεωρώ τυχαίο ότι τόσο πρόσφατα εκδόθηκε αυτό το βιβλίο. Ας αναφέρουμε μερικά απ'αυτά τα συμπεράσματα και τα διδάγματα σε συντομία:

*Η μετανάστευση, ο ξενιτεμός, υπήρξε πραγματικότητα του Έλληνισμού ανά τους αιώνες. Ο Ελληνισμός της διασποράς ήταν και είναι ζωντανό κομμάτι της Ελλάδας και ο κοσμοπολιτισμός των Ελλήνων ήταν και είναι χαρακτηριστικός.

*Συγχρόνως, καθώς οι Έλληνες συνεχίζουν να μεταναστεύουν μέσα σε μία παγκοσμιοποιημένη υφήλιο, έτσι και η Ελλάδα είναι δέκτης μεταναστών από μέρη με ακόμα δυσκολότερες συνθήκες διαβίωσης. Ο ανθρωπισμός προς τους πτώχινους, ο σεβασμός προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και η μη διάκριση προς την διαφορετικότητα πρέπει να καθορίζουν τις ανθρώπινες σχέσεις, όπως ο Άγιος Νικόλαος που ήταν ελεήμων χωρίς να διακρίνει Χριστιανούς και Μωαμεθανούς—όπως μας πληροφορεί το βιβλίο.

* Οι δυσκολίες της ζωής—βασικό συστατικό της κάθε ζωής και της κάθε εποχής—όχι μόνο δεν πρέπει να οδηγούν σε ηττοπάθεια, αλλά να ατσαλώνουν την αντοχή μας και την αποφασιστικότητά μας και να ακονίζουν τη δημιουργικότητά. Έχουμε συχνά ακούσει από Κινέζικες παροιμίες, και όχι μόνο, ότι πίσω από κάθε κρίση κρύβεται και μία ευκαιρία.

*Σε ιδιαίτερα αντίξοες περιόδους που περιέχουν πολλές προκλήσεις, όπως η σημερινή, πηγή έμπνευσης και δύναμης είναι η ζωντανή διατήρηση και ανάπτυξη των θετικών πολιτισμικών και πνευματικών μας αξιών, χωρίς εξάρτηση από μακρινά κέντρα εξουσίας και την αναμονή από μηχανής θεών. Θετικές πολιτισμικές αξίες είναι αυτές που αυτονομούν και χειραφετούν τα άτομα και τις τοπικές κοινωνίες, ώστε με βάση τα δικά μας οράματα να προχωρούμε προς το μέλλον μας, διατηρώντας πάντα και την ανοιχτότητά μας στον κόσμο και τον ανθρωπισμό.

*Ένα τέτοιο θετικό πολιτισμικό χαρακτηριστικό που θεωρείται ιδίον πολλών τοπικών κοινωνιών στα ορεινά, αλλά, τολμώ να πω, και πολλών Ελλήνων γενικότερα, είναι το αίσθημα αντίστασης, τόσο στις αντιξοότητες, όσο και στις ταπεινώσεις. Μέρος της πολιτισμικής αυτής αντίστασης είναι και η γενναιότητα και η ακεραιότητα, η βαθειά φιλοσόφηση των πραγμάτων, αυτή η φωνή μέσα στον άνθρωπο που λέει «όχι» στο δέλεαρ ατιμωτικών επιλογών και στην διαφθορά συνειδήσεων και πράξεων. Γιατί, όπως είπε ο Γεώργιος Θεοτοκάς στο έργο του *Ελεύθερο Πνεύμα* (1929), «Αλίμονο στην Ελλάδα, αν στηρίζει το μέλλον της μονάχα στις άμορφες μάζες των φρόνιμων παιδιών». Στο αίσθημα φόβου λοιπόν προτάσσεται εκείνο της ελεύθερης σκέψης. Αντίσταση σημαίνει ύπαρξη.

*Τέλος, σε μία κατάσταση κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής κρίσης, απάντηση είναι το ψάξιμο, η δημιουργικότητα, η κινητικότητα και η πρωτοβουλία, το θάρρος και η τόλμη. Διόλου τυχαίο δεν είναι πως και οι τέχνες πολύ συχνά μεγαλουργούν σε συνθήκες κρίσεων και αναταραχών. Με άλλα λόγια η δημιουργικότητα, η αυτονόμηση και ο αυτοπροσδιορισμός του ατόμου, της ομάδας ή της τοπικής κοινωνίας είναι κλειδί για μια αποκεντρωμένη συμμετοχική κοινωνία και δημοκρατία. Και είναι επίσης κλειδί για την μετάλλαξη των κρίσεων σε μονοπάτια του μέλλοντος.

Αγαπητοί φίλοι, Αγαπητές φίλες

Θα ήθελα να κλείσω με δύο αναφορές: η μία είναι στη φιλοσοφία των αυτόχθονων Αϊμάρα που ζουν κι αυτοί σε ψηλά βουνά, στις Άνδεις της Βολιβίας και της Χιλής, και έχουν αρχαιότατο πολιτισμό. Ανέπτυσαν οι Αϊμάρα την έννοια του *rachakuti* . Τί είναι λοιπόν το να ζεις καλά—το ευ ζειν, δηλαδή—και το να φτάσεις στην κατάσταση πατσακούτι, όπως την λένε: «είναι το να καταφέρεις μιά αξιοπρεπή ποιότητα ζωής και θανάτου, να αγαπάς και να σε αγαπούν, είναι το υγιές άνθισμα όλων των ανθρώπων σε ειρήνη και αρμονία με τη φύση, είναι η αέναη διάρκεια των πολιτισμών, ο ελεύθερος χρόνος για στοχασμό και χειραφέτηση, και η διεύρυνση και άνθηση των ελευθεριών, των ευκαιριών, των ικανοτήτων και των δυνατοτήτων».

Η άλλη αναφορά είναι από την Ακολουθία του Αγίου Νικολάου. Απευθύνεται λοιπόν ο μελωδός ο Στουδίτης στον Άγιο και λέει: «Ως αριστεύς λαμπρότατος και των αγγέλων συνεφάμιλλος, εν παραδείσω μάρτυς διηνεκώς αυλιζόμενος, τα των πόνων έπαθλα κομίζει, και ζωήν αντί θανάτου αϊδιον εύρηκας, όθεν και ημάς ως συμπαθής περιφρούρησον, εν των κινδύνων λυτρούμενος, και των εξ εχθρών αοράτων...»².

Και σε ελεύθερη μετάφραση, 'αρίστευες και είσαι λαμπρότατος, Νικόλαε, είσαι συνεφάμιλλος με τους αγγέλους, και είσαι, σαν μάρτυρας, πάντα εκεί και περπατάς στην αυλή του παραδείσου, κομίζοντας τα έπαθλα των πόνων του μαρτυρίου σου. Έχεις βρει την αιώνια ζωή αντί για τον θάνατο... Γι'αυτό, Νικόλαε, κι εμάς, που ξέρουμε πως συμπάσχεις μαζί μας, λύτρωσέ μας από τους κινδύνους και τους αόρατους εχθρούς...'

²Ήχος γ'.

